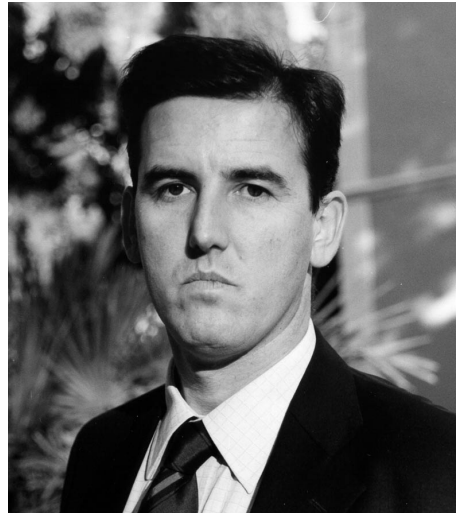

Mr Aleksandar Radulović *

BANKARSKO TRŽIŠTE CRNE GORE - TRNOVIT PUT RAZVOJA

*D o m i n a n t n o
učesće u strukturi
finansijskog sistema
imaju bankarske
o r g a n i z a c i j e .
Bankarski sistem
bilježi trend rasta,
tržišne konsolidacije
i rehabilitacije
povjerenja. Ipak,
mjereno učesćem
bilansne aktive banaka*

*i procijenjenog GDP (ispod 30%) bankarski sistem
je i dalje nerazvijen (u poređenju sa okruženjem).*

Finansijsko tržište Crne Gore u prethodnih 3 godine uspostavlja osnovne konture. Nova regulativa, pojačana kontrolna funkcija i nadzor nadležnih regulatornih institucija te priliv inostranog kapitala i dinamiziranje privatizacije, doveli su i do tržišne diferencijacije te prvih naznaka željene konkurencije. Ipak, u poređenju sa razvijenijim tržištima može se konstatovati da je tržište na trnovitom putu razvoja te da je povratak željenog povjerenja u finansijski sektor (nužnog nakon ranijih još uvijek neriješenih problema kao što je tzv. stara devizna štednja i sl.) naizgled blizu, ali još uvijek daleko.

* Asocijacija brokera crne Gore, Podgorica

Makroekonomski ambijent

Uvodjenjem EUR kao zvanične valute i stabilizacijom monetarnih kretanja u prethodnom periodu ostvarivana je krhka makroekonomska stabilnost. Stabilnost je "limitirana" na pokazatelje iz domena monetarnih mjera dok su realni pokazatelji (spoljnotrgovinski deficit, nezaposlenost i sl.) još uvijek nepovoljni. Izuzetak predstavlja i stopa rasta u industrijskoj proizvodnji koja je pod dominantnim uticajem proizvodnje električne energije, što je više rezultat hidroloških prilika.

Krajem 2004. godine dobiven je kreditni rejting Crne Gore BB stable (Standard&Poor) za srednji rok te BB- od iste agencije za kratkoročni profil. Makroekonomska slika u periodu 2002-2004. data je u tabeli 1.

Treba imati u vidu da je statistika u fazi reformisanja te da neke podatke treba uzeti sa rezervom. GDP je u posljednjih dvije

godine procijenjena veličina, jer još ne postoji razrađena metodologija za njegovo egzaktno mjerenje. (Efekti izmjerenog GDP se mogu vidjeti kasnije).

Problem predstavlja i visoka količina gotovog novca u opticaju (procjena Centralne banke Crne Gore – 250 miliona EUR-a) koja može stimulisati sivu ekonomiju. Promet između Srbije i Crne Gore te Kosova se dijelom odvija i u cash transakcijama, što djelimično zamagljuje rezultate. Procjena sive ekonomije nije egzaktna pa je treba uzeti sa rezervom iako je činjenica da se ona smanjuje, posebno nakon uvođenja PDV. Ipak u sektoru usluga je još uvijek prisutna.

Ostvarena, iako krhka, makroekonomska stabilnost osnova je za projekcije u narednom periodu. U nedostatku drugih relevantnih institucija koje se mogu referentno baviti projekcijama, makroekonomske procjene Vlade RCG date su u tabeli 2.

Tabela 1: Makroekonomska slika Crne Gore

Opis/Godina	2002.	2003.	2004.
GDP tek. cijene u mil EUR	1.301,5	1.433,0	1.535,0
GDP per capita u EUR	2.109,1	2.317,9	2.473,0
Realni rast GDP %	1,7	2,3	3,7
Stanovništvo	617.085	618.233	620.706
Ind. proizv. % rasta	0,6	2,4	13,8
Inflacija CPI %	9,4	6,7	4,3
Stopa nezaposlenosti	30,45	25,82	22,6
Spoljni javni dug (mil. EUR)		438,8	502,7 ¹
Spoljni javni dug u % od BDP		32,0	34,0
Neto SDI mil. EUR	87,00	38,72	50,00
Investicije mil EUR	182,90	213,62	111,08
Siva ekonomija % (proc.)	30%	20%	15%

Izvor: Republički zavod za statistiku, Sekretarijat za razvoj RCG, Centralna banka Crne Gore, Ministarstvo finansija CG, 2005.

Tabela 2: Osnovne makroekonomske projekcije za period 2005-2007.

Opis/Godina	2005.	2006.	2007.
GDP tekuće cijene u mil. EUR	1.644,0	1.759,0	1.873,3
Broj stanovnika	623,2	625,8	628,1
GDP per capita tek. cijene u EUR	2.638	2.811	2.982
Stopa realnog rasta GDP	4,1%	4,5%	4,5%
Javna potrošnja % od GDP	46%	43%	40%
Stopa inflacije CPI	3,5%	2,9%	2,5%
Stopa nezaposlenosti	21,6%	20,6%	19,3%
Strane dir. investicije u mil. EUR	150,0	180,0	200,0
Str. dir. invest. per capita u EUR	240,7	187,7	318,4

Izvor: Vlada Republike Crne Gore, 2005.

¹ Spoljni dug obuhvata samo stanje državnog duga, bez dugova korporacija i banaka iz Crne Gore. Crna Gora ima reprogramirane dugove prema Pariskom klubu, nema dugova prema Londonskom klubu i ima dugove prema World Bank, te nove kredite prema EBRD, EIB, EUROFIMA i dr.

Javne finansije

Konsolidovani rashodi budžeta su u padu i planiraju se na nivou od 46% GDP u 2005. godini. Smanjenje budžetskog deficita (prije privatizacionih prihoda) na 2,1% GDP je cilj u 2005. godini. Neto otplata dugovanja u 2004. godini je 7,42 mil EUR-a, a procjena javnog duga je ispod 60% GDP. Spoljni javni dug je krajem 2004. godine iznosio 502 miliona EUR-a.

Pored spoljnog javnog duga postoji i dugovanje po osnovu tzv. stare devizne štednje (stanje krajem 2004. godine 127 miliona EUR-a) rješavano posebnim zakonom do kraja isplate 2017. godine. Trgovanje obveznicama tzv. stare devizne štednje na berzama je moguće, te kupovina akcija koje su u državnom vlasništvu tim obveznicama al pari.

Problematika javnog duga još nije okončana jer nije uključen dug preduzeća u kojima je država još uvijek većinski vlasnik (kao što su Kombinat aluminijuma i sl.) Problemi oko dugova tih kompanija rješavaju se u procesu privatizacije.

Premošćavanje likvidnosnih problema državnog budžeta vrši se emisijama državnih zapisa sa 28, 56, 91 i 182 dnevnim dospeljem. Ovi papiri su i jedine hartije na tržištu novca u Crnoj Gori. Zahvaljujući državnim prilivima od privatizacije akcija "Telekom-a" početkom 2005. godine prinosi na državne zapise tek od skora su niži od 10% godišnje, što je ovaj vid zaduživanja činilo prilično skupim.

Bankarski sektor

Dominantno učešće u strukturi finansijskog sistema imaju bankarske organizacije. Bankarski sistem bilježi trend rasta, tržišne konsolidacije i rehabilitacije povjerenja. Ipak, mjereno učešćem bilansne aktive banaka i procijenjenog GDP (ispod 30%) bankarski sistem je i dalje nerazvijen (u poređenju sa okruženjem).

Tržišna konkurentnost dovela je do značajnih promjena u bilansnoj strukturi i poziciji pojedinih banaka u prethodnih nekoliko godina. Bankama u inostranom vlasništvu bilansna aktiva je rasla zahvaljujući kreditima od svojih akcionara dok je kod domaćih banaka došlo do preraspodjele tržišta te rasta na osnovu štednje stanovništva. Sprovedene reforme u

bankarskom sektoru daju prve rezultate. Danas u Crnoj Gori posluje 10 banaka od čega su 3 potpuno ili sa većinskim stranim kapitalom. Prva inostrana banka osnovana je 2000. godine kao greenfiled ulaganje.

Bankarski sektor je likvidan i solventan (sve banke zadovoljavaju zakonski minimum koeficijenta solventnosti od 8%). Depoziti su fluktuirali tokom posljednje 2 godine, a oročeni depoziti bilježe konstantan rast. Iznos odobrenih kredita konstantno je rastao tokom poslednjih godina. Povećan je broj bankarskih usluga (5 banaka nudi elektronsko bankarstvo, 4 banke izdaju platne kartice, 2 nude usluge ekspresnog transfera novca, 2 banke nude stambene kredite, itd), postupno su smanjivane tarife za poslove platnog prometa.

CBCG sprovodi neposrednu on-site kontrolu komercijalnih banaka. Usvojena je i koristi se CAMELS metodologija. U cilju usklađivanja banaka sa standardima poslovanja, donijeta su pravila koja se odnose na kamatnu stopu i stopu obavezne rezerve. Stopa obavezne rezerve sa početnih 100% koliko je iznosila na početku 2002. smanjena je na 23% u 2003. Sredinom 2003. donijeta je odluka o jedinstvenom načinu obračuna i iskazivanja efektivnih kamatnih stopa (EKS).

U toku 2002. godine prema tada nesolidnim bankama primijenjene su zakonom predviđene mjere. Pokrenut je stečaj prema 1 banci (Jugobanka - Podgorica), postupak likvidacije prema 2 banke (Banka za razvoj Crne Gore - Podgorica i Ekos banka - Podgorica), odobren je postupak pripajanja 1 banke (Beranska banka pripojena AtlasMont banci), a nekada najveća državna banka (Montenegrobanka) je reorganizovana i privatizovana (sredinom 2003. godine 91,5% akcija postale su vlasništvo Koroške banke iz Slovenj Gradeca). Interesantno je da se dužnicima banaka koje su likvidirane odnosno "reorganizovane" ništa nije dogodilo, osim što posebni bilans putuje od Centralne banke CG do Ministarstva finansija.

Reforma platnog prometa otpočela je usvajanjem Zakona o Centralnoj banci. Do novembra 2001. sve poslove platnog prometa obavljao je Zavod za obračun i plaćanja (ZOP). Tokom 2002. i 2003. izvršeno je prebacivanje platnog sistema sa ZOP na poslovne banke (izrada modela; usvajanje 17 podzakonskih

akata; prebacivanje platnog sistema na poslovne banke). Platni promet je u potpunosti prenesen na poslovne banke dok je Centralna banka za sebe zadržala međubankarska plaćanja.

Prikaz pojedinačne bilansne sume banaka u periodu 2003-2004. i tržišnog učešća data je u tabeli 3.

Kao što se može vidjeti iz tabele 3. izvjestan stepen konkurencije postojao je u prethodnom periodu, što se može zaključiti i na osnovu promjena u tržišnom učešću pojedinih banaka. Naime, tržišnom lideru iz 2002. godine Hipotekarnoj banci tržišni udio je značajno pao dok je nekim bankama porastao. Preraspodjela tržišnog dijela rezultat je širenja retail bankarstva, koje ranije gotovo da nije postojalo, sa jedne strane, uvozom kapitala kod inostranih banaka sa druge strane, te problemima u rukovođenju koje je prošle godine imala nekada najveća banka te gubitkom njenog tržišnog udjela kao logične posljedice lošeg menadžmenta i zakasnele reakcije kontrole Centralne banke Crne Gore prema toj banci.

Efikasnost poslovanja banaka

Banke su uglavnom poslovale profitabilno do 2004. godine kada je sliku narušila Hipotekarna banka koja je ranije bila tržišni lider. Ako bi se izuzeli negativni rezultati koje je u 2004. godini imala Hipotekarna banka na nivou bankarskog sistema RoE – 1,87%. Prikaz koeficijenata profitabilnosti i efikasnosti banaka dat je u tabeli 4.

Da je bankarski sistem u Crnoj Gori u prethodnom periodu “očišćen” od dubioza iz prošlosti² pokazuju i podaci o agregatnom bilansu uspjeha bankarskog sektora te koeficijenti profitabilnosti i efikasnosti banaka. Bilans uspjeha bankarskog sektora dat je u tabeli 5.

Podaci pokazuju rast bilansa banaka, depozitne osnove i kreditne aktivnosti, pozitivan poslovni rezultat ali i znatno slabije relativne pokazatelje poslovanja, što se može zaključiti iz pokazatelja profitabilnosti i efikasnosti banaka.

Klasifikacija aktive banaka pokazuje da je

Tabela 3: Bilansna suma banaka (u 000 eura) i tržišno učešće

Banka	2003	%	2004.	%
Crnogorska komercijalna banka	93.432	26,71	136.863	30,80
Hipotekarna banka	60.232	17,22	31.827	7,16
Podgorička banka	53.263	15,23	59.015	13,28
Atlas mont banka	26.410	7,55	35.531	8,00
Euromarket banka	29.015	8,30	43.158	9,71
Montenegrobanka	36.045	10,31	68.889	15,50
Pljevaljska banka	9.242	2,64	11.555	2,60
Nikšićka banka	13.681	3,91	13.753	3,09
Opportunity banka	17.078	4,88	25.797	5,81
Komercijalna banka	11.363	3,25	17.985	4,05
Ukupno	349.761	100	444.373	100

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

Tabela 4: Koeficijenti profitabilnosti i efikasnosti banaka u Crnoj Gori 2003-2004.

Koeficijenti	2003.	2004
Povraćaj na prosječnu aktivu (RoA)	1,60%	-0,29%
Povraćaj na prosječni kapital (RoE)	6,50%	-1,24%
Neto kamatni prihod/prosječna aktiva	5,83%	6,11%
Neto operativni prihod/prosječna aktiva	5,29%	6,15%
Troškovi za operativne gubitke/prosječna aktiva	1,87%	-3,75%
Operativni troškovi/prosječna aktiva	7,63%	-8,51%

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

² Prečišćavanje bilansa “Montenegrobanke” prije njene prodaje i stečaj “Jugobanke”, Banke za razvoj CG, Ekos banke i dr. kod kojih je bio lociran najveći dio tzv. kontaminirane aktive kao što je “stara devizna štednja” i loši zajmovi

bankarski sistem naizgled zdrav te da se banke pridržavaju bankarskih principa poslovanja. Pod uticajem konkurencije a djelimično i zbog lošeg poslovanja jedne banke, vidi se da u prethodnom periodu dolazi do pogoršanja kvaliteta rizikom ponderisane aktive jer se banke upuštaju u rizičnije plasmane. Pregled aktive banaka dat je u tabeli 6.

U prethodnom periodu povećavano je učešće stranih vlasnika u crnogorskom bankarskom sektoru dok je država prodavala svoj vlasnički udio. Ovaj trend je nastavljen i 2005. godine. Početkom oktobra 2005. godine na međunarodnom tenderu za kupca paketa od

64,4% akcija Podgoričke banke odabran je jedini ponuđač, francuska banka Societe Generale. Naime, u prvoj polovini 2005. godine NLB je kupila 80% vlasništva u Euromarket banci od prethodnih inostranih vlasnika i najavila njeno pripajanje Montenegrobanci od 01.01.2006. godine. Prikaz vlasničke strukture banaka dat je u tabeli 7.

Konkurencija u bankarskom sektoru, posebno u domenu prikupljanja depozita i odobravanja kredita se pojačava a već se mogu vidjeti i prvi obrisi koncentracije. Stepem koncentracije banaka će se nastaviti i statusnim promjenama u bankarskom sektoru. Prikaz

Tabela 5: Bilans uspjeha bankarskog sektora (u 000 eur)

Opis	2003.	2004.
Prihodi kamata	25.694	33.098
Rashodi kamata	6.199	9.594
Neto prihodi/rashodi kamata	19.495	23.504
Troškovi za kreditne gubitke	6.234	14.450
Neto prihodi/rashodi	13.261	9.054
Prihodi od naknada	18.413	27.886
Rashodi od naknada	3.155	8.52
Neto prihodi/rashodi naknada	15.258	19.834
Neto prihodi/rashodi od kamata i naknada	28.519	28.888
Ostali operativni prihodi	2.413	3.818
Operativni troškovi	25.492	32.730
Prihodi/rashodi prije vanrednih stavki	5.440	-24
Vanredni prihodi	1.396	9
Vanredni rashodi	727	85
Prihodi/rashodi poslije vanrednih stavki	6.109	-100
Porezi	773	1.016
Neto dobit/gubitak	5.336	-1.016

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

Tabela 6: Klasifikacija aktive banaka u %

	2003.	2004.
Dobra aktiva (A)	78,02%	64,93%
Sa posebnom napomenom (B)	14,56%	27,04%
Substandardna (C)	4,64	4,24
Sumnjiva (D)	2,72	2,79
Gubitak (E)	0,06	1,00

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

Tabela 7: Prikaz vlasničke strukture kapitala banaka u Crnoj Gori (u 000 EUR)

Godina	Državno učešće		Učešće domaćih privatnih lica		Učešće stranih lica		Ukupno
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	
2003	14.869	23	29.143	44	21.771	33	65.783
2004	23.376	26	32.994	36	34.396	38	90.766

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

koncentracije u bankarskom sektoru dat je u tabeli 8.

Sistem i dalje obilježava loša deponentska struktura, slaba ročnost te visoke kamatne stope. Iako su trendovi pozitivni kamatni spread je visok. Prikaz depozita, kredita i prosječnih kamatnih stopa banaka 2003 –2004. godine dat je u tabeli 9.

Prikaz ročne strukture depozita banaka dat je u tabeli 10.

Na tržištu postoji konstantna nezadovoljena tražnja za kreditima, što se može vidjeti i iz dolje prikazanih podataka. Činjenica je da je 41% svih kredita odobrenih privrednim društvima usmjereno u trgovinu govori da banke kreditiraju uglavnom potrošnju te da kratkoročnim kreditima održavaju likvidnost na tržištu. Prikaz kreditne aktivnosti banaka dat je u tabeli 11.

Zaduživanje banaka u inostranstvu na kraju

Tabela 8: Stepen koncentracije u bankarskom sektoru u %

Opis/Godina	Aktiva		Krediti		Depoziti		Kapital	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
1 banka	27	31	26	27	33	38	17	17
3 banke	59	60	61	58	67	64	48	46
5 banaka	78	77	77	76	85	82	71	69

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

Tabela 9: Prikaz novčane mase, ukupnih depozita, kredita (u mil. EUR) i prosječnih kamatnih stopa banaka u CG 2003.-2004. godine

Opis/Godina	2003.	2004.
M1	386	430
Ukupni depoziti	211	273
Depoziti stanovništva	45	79
Depoziti privrednih kompanija i preduzeća	81	78
Ukupni krediti	200	281
Kreditni stanovništvu	49	74
Kreditni privrednim kompanijama i preduzećima	114	184
Godišnja aktivna kamatna stopa (prosjeak)	14,07%	13,50%
Godišnja pasivna kamatna stopa (prosjeak)	1,84%	3,39%

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

Tabela 10: Struktura depozita banaka (u ooo EUR)

Vrsta depozita	31.12.2003.	%	31.12.2004	%
Po viđenju	117.630	56	151.503	55
Oročeni depoziti				
- do tri mjeseca	34.408	16	31.154	11
- do jedne godine	54.590	26	79.748	29
- do tri godine	4.376	2	8.058	3
- preko tri godine	0	0	2.732	1
UKUPNO	211.0040		273.195	

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

Tabela 11: Prikaz kreditne aktivnosti banaka po ročnosti (u ooo EUR)

Vrsta kredita	31.12.2003.	%	31.12.2004	%
Kratkoročni do 1 godinu	147.569	73	170.260	60
Dugoročni preko 1 godinu	49.327	24	111.222	40
Dospjela potraživanja	3.730	3	0	0
UKUPNO	200.626		281.482	

Izvor: Centralna banka Crne Gore, 2005.

2004. godine iznosilo je 52,7 miliona EUR-a. Koristilo ga je 6 banaka (pretežno banke u inostranom vlasništvu kod svojih osnivača - vlasnika). Dugoročno zaduženje 94% dok je 6% imalo kratkoročno zaduženje. Lider u uvozu novčanih sredstava je Montenegrobanka (većinski vlasnik Koroška banka - grupacija NLB). Ostale banke koristile su kredite KfW, IFC, EBRD. Kredite iz inostranstva banke su koristile sa fiksnim kamatama 3 odnosno 4,7% na godišnjem nivou ili promjenljivim (LIBOR/EURIBOR + marža 2 do 3,25%).

Pored banaka, posluju i dvije tzv. ostale finansijske institucije tj. mikrokreditne finansijske organizacije koje je licencirala Centralna banka Crne Gore. Ukupna aktiva ovih institucija iznosila je 16,4 miliona EUR na kraju šestog mjeseca 2005. godine.

Poslovima finansijskog lizinga se mogu baviti i poslovne banke i njima se prva počela baviti "Montenegrobanka" sa novim slovenačkim vlasnicima. Početkom 2005. godine osnovana je i LB Leasing koja je i uradila prvi veliki posao lizinga nekretnina u iznosu od 10 miliona EUR-a kupovinom pa lizingom nove zgrade i opreme za potrebe "Montenegrobanke". Sredinom 2005. godine lizing firme u Crnoj Gori osnovale su austrijske Erste banka i Imorent (S leasing), Hypo Alpe Adria banka (HAAB leasing) i Porsche banka (Porsche leasing). Treba očekivati i nove lizing firme nakon usvajanja Zakona o finansijskom lizingu koji se očekuje do kraja 2005. godine.

Osnovne zamjerke u institucionalnom ambijentu poslovanja bankarskog sektora u Crnoj Gori mogu se svesti na sljedeće:

- *nepostojanje centralnog registra kredita* - banke nisu u mogućnosti da dobiju pouzdane podatke o bonitetu klijenta i kreditnoj istoriji;
- *visoke kamatne stopa* - nominalna kamatna stopa 15-17%, (u ekstremnom slučajevima i više od 30%) zajedno sa strogim kriterijumima za obezbjeđenje kredita za posljedicu ima da samo limitirani broj privrednika može da bude korisnik.
- *shema osiguranja depozita* – nije počela sa radom iako je Fond formiran na papiru a zakon donijet prije 2 godine; u toku je realizacija grant programa tehničke pomoći

Njemačke banke za razvoj (KfW) od 3 miliona EUR-a za ovaj posao, a očekuje se da bi shema trebala starovati početkom 2006. godine.

- *nedostatak money marketa* – na tržištu postoje samo državni zapisi kao kratkoročne diskontne hartije od vrijednosti sa dospijecem od 28 do 182 dana. Kamatne stope na ove zapise su se tek početkom 2005. godine spustile ispod 10% godišnje, kao rezultat priliva od prodaje akcija "Telekoma"
- *nedostatak eskontnog tržišta* – početkom ove godine sredstvo obezbjeđnja u platnom prometu, umjesto ranijeg surogata tzv. akceptnog naloga, je postala mjenica; evidentirani problemi u njoj naplati, većina privrednika bježi od mjenice, što usporava robne tokove; banke nisu razvile tržište za trgovinu tim instrumentom.

Perspektive

Finansijsko tržište u Crnoj Gori će nesumnjivo ostati pod dominacijom bankarskih institucija. Treba očekivati da će, pod uticajem konkurencije, rasti odnos bilansne svote banaka i procijenjenog GDP, kao što se to događalo u državama na sličnom stepenu razvoja (ranija Jugoslavija). Prostora za poboljšavanje bankarske ponude novim kvalitetnijim kreditima te smanjivanje kamatnih stopa postoji pod pretpostavkom daljeg nastavka animiranja tezaursanog novca (novac koji je van tokova platnog prometa) te uvoza inostranog kapitala i otvaranja kreditnih linija. Iz takve perspektive treba posmatrati i mogućnost smanjivanja kamatnih stopa te dovođenja kamatnog spreada na prihvatljiviji nivo.

U institucionalnom smislu treba očekivati ukрупnjavanje banaka, te nakon toga i širenje banaka na druge djelatnosti (osiguranje, fondovska industrija i sl.). Postprivatizacione aktivnosti u nekada državnim bankama, te kreiranje novih proizvoda i usluga kojih sada u ponudi nema mogu dovesti i do formiranja prvih finansijskih konglomerata koji uključuju i poslove osiguranja te u perspektivu i asset management.

Literatura:

1. Golin J., (2001): "Bank Credit Analysis" - John Wiley and Sons
2. LeRoy Miller R., VanHoose D., (1997): "Modern Money and Banking" - McGraw-Hill
3. Lloyd B.T., (1997): "Money, Banking and Financial Markets" - McGraw-Hill
4. Mishkin F., Eakins S., (2003): "Financial Markets and Institutions" - Addison Wesley
5. Rose P., (2000): "Money and Capital Markets" - Irwin McGraw-Hill

Izvori:

1. Centralna banka Crne Gore (2005), Izvještaj o radu za 2004. godinu
2. Centralna banka Crne Gore (2004), Izvještaj o radu za 2003. godinu
3. Centralna banka Crne Gore (2005), Izvještaj glavnog ekonomiste za jun 2005.

Abstract

The main characteristics of the financial market in Montenegro, after adoption of EUR as legal tender, are the domination of the banking industry.

Confidence in banks has not been satisfactorily regained, and even monetary authorities are introducing foreign banks on the domestic market. Time-structure of bank deposits has not been qualitatively improved, so in the assets of bank balance sheets the dominant are short term over medium term loans. Active interest rates of banks are still relatively high, especially when compared to the financial environment and EURO land countries. Lack of trust in the banking system is generated by still unresolved issue of the so called "old foreign currency savings".

The existence of a large number of banks on the small market will probably result in consolidation and mergers. The low level of financial intermediation (30% of GDP) points to significant potential, while the banking market high liquidity promise dynamic credit growth for the coming years. Privatisation process and foreign banks with new products could accelerate further bank competition in small market with limited condition.